

Бібліографічні посилання

1. **Заблоцький В. П.** Сучасний лібералізм: соціально-філософський аналіз: автореф. дис... д-ра філос. наук: 09.00.03 / В. П. Заблоцький; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2002. – 35 с.
2. **Кубракова О. І.** Еволюція ліберального руху в 1971 – 2003 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / О. І. Кубракова; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2007. – 19 с.
3. **Прокопчук І. І.** Ціннісне та інституційно-владне забезпечення політичної свободи в умовах демократії: політологічний аналіз творчої спадщини Алексіса де Токвіля: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / І. І. Прокопчук; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – К., 2001. – 16 с.
4. **Boettcher J.** Respect, Recognition, and Public Reason / James W Boettcher // Social Theory and Practice. – Tallahassee. – Apr. 2007. – Vol. 33. – Iss. 2 – 223 p.
5. **Darwall S.** Respect and the Second-Person Standpoint / S. Darwall. – NY.: University press. – 346 p.
6. **Noggle R.** Kantian Respect and Particular Persons / R. Noggle // Canadian Journal of Philosophy. – 1999. – Vol. 29. – P. 449–787.
7. **Rawls J.** Justice as Fairness: A Restatement / J. Rawls. – Cambridge: Massachusetts Belknap Press, 2001. – 344 p.
8. **Rawls J.** Political Liberalism. The John Dewey Essays in Philosophy/ J. Rawls. – NY.: Columbia University Press, 1993. – 544 p5.
9. **Wolterstorff N.** The Role of Religion in Decision and Discussion of Political Issues / N. Wolterstorff // Religion in the Public Square: The Place of Religious Convictions in Political Debate. R. Audi and N. Wolterstorff–Lanham: Rowman and Littlefield, 1997. – 344 p.

Надійшла до редколегії 11.01.2012 р.

УДК 323.21

К. К. Хабарева

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПОЛІТИЧНИЙ КОМПРОМІС: АКТУАЛЬНІСТЬ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ НОРМАТИВНИХ ОБҐРУНТУВАНЬ

Розглядається теоретичні і нормативні засади досягнення політичного компромісу. Встановлюється актуальність даної проблематики в межах сучасної політичної науки. Робиться висновок про виняткову роль у досягненні політичного компромісу, моральних і політико-культурних норм кожного конкретного суспільства.

Ключові слова: політичний компроміс, громадянський мир, суспільна злагода, нормативне обґрунтування, політичний конфлікт.

Рассматриваются теоретические и нормативные основы достижения политического компромиса. Устанавливается актуальность данной проблематики в рамках современной политической науки. Делается вывод об исключительной роли в достижении политического компромисса, моральных и политико-культурных норм каждого конкретного общества.

Ключевые слова: политический компромисс, гражданский мир, общественное согласие, нормативное обоснование, политический конфликт.

This article discusses the theoretical and normative foundations of political consensus. Fits the relevance of this perspective in contemporary political science. A conclusion about the exceptional role in the achievement of political consensus, moral, political and cultural norms in any given society.

Keywords: political consensus, civic peace, social harmony, the normative justification, political conflict.

© Хабарева К. К., 2012

Постановка проблеми. В сучасній політичній науці загострюється проблематика нових тем, серед яких політичний компроміс, як технологія здійснення діалогу влади і суспільства, а також досягнення порозуміння між ключовими політичними силами суспільства посідає одне з провідних місць. Основні теоретичні підходи до вивчення політичної системи сучасності, такі як структурно-функціональний та інституційний, залишають проблему досягнення та підтримки політичного компромісу на периферії сучасного політологічного загалу. Проте умови, наслідки та нормативні засади досягнення політичного компромісу потребують вивчення через загострення і зростання кількості громадянських протистоянь у сучасному світі, які ведуть до дестабілізації ситуації і безладів у суспільстві.

У багатьох країнах світу політична ситуація в межах антагонізму і конфлікту між учасниками політичного процесу доходить до етапу, за яким є можливим або руйнування суспільної структури внаслідок насильницької взаємодії, або досягнення порозуміння і створення нових умов для розвитку політичної системи. Ця ситуація компромісу також залишається невивченою з боку сучасних політологічних науковців, хоча вона мала місце в багатьох країнах Центральної та Східної Європи в період так званих «оксамитових революцій» («круглі столи» у Польщі, Чехії, Угорщині, формати демократичних форумів і консультацій, які призводили до укладання угод і переводили узгодження політичних вимог та інтересів у правову площину). На сучасному етапі цивілізованим шляхом досягнення політичної згоди і миру у суспільстві є переговори. Водночас проблематика політичного компромісу не завжди пов'язана з конфліктністю і антагонізмом. Політичний компроміс може мати стратегічний характер і забезпечувати згоду інтересів основних політичних гравців з приводу ключових цінностей, таких як людські або демократичні цінності в напрямку розвитку того чи іншого суспільства.

Низка дослідників визнає, що підґрунтям довготривалої політичної стабільності є компроміс. Складовими цього різновиду порозуміння є ідеологічні засади, рівень політичної культури, гострота протиріч і баланс політичних сил. Як відомо, за основних засад сучасної конфліктології політичні сили йдуть на переговори в межах патових ситуацій, або коли баланс сил є стійким і не дозволяє жодній зі сторін отримати перевагу. Тому перед політичною наукою сучасності стоїть завдання пошуку нових форм компромісу в політиці.

Ці нові форми можуть бути розвинені за рахунок міждисциплінарного синтезу, зокрема, політологічних і правових засад. Правові засоби досягнення політичного компромісу не обмежуються конституційними умовами і роллю судової влади. Велике значення також мають моральні норми і політичні традиції кожного конкретного суспільства, які формують низку нормативних обґрунтувань, які стають мотиваціями поведінки політичних акторів. Нормативна структура суспільства складає перелік можливостей та особливостей, які можуть використовувати політичні актори для дій в тій або іншій ситуації. Для сучасної України методи досягнення політичного компромісу також є важливим питанням порядку денного. Нерідко політичні сили в межах протистояння апелюють до «вуличної демократії» і громадських протестів, не застосовуючи технології узгодження інтересів та взаємних поступок задля збереження макрополітичної стабільності. Тому це питання потребує подальшого дослідження.

Вітчизняні дослідники доклали зусиль для розробки проблеми суспільної злагоди і компромісу. С. І. Тихоміровим [2] визначено умови подолання проблем розвитку – загальнонаціональний компроміс з економічних, міжнаціональних, політичних і геополітичних напрямків, а також створення системи демократичного політичного панування. Г. О. Усатим [3] приділяється значна увага висвітленню історичних моментів появи та розвитку компромісу. Н. Г. Манойло [1] доведено, що світоглядно визначене право – це конституювання волі кожного індивіда-громадянина відповідно до сили його бажань, що не порушує суверенітет у просторі соціуму.

Метою статті є встановлення місця і ролі проблеми політичного компромісу в сучасній політичній теорії. Завданнями є: 1) окреслення політичних перспектив дослідження політичного компромісу, а також 2) визначення ключових

перспективних передумов досягнення політичного компромісу, які артикуються в межах сучасних політологічних досліджень.

Основний зміст. У сучасних західних дослідженнях політичний компроміс нерідко розглядається як тісна співпраця двох політичних партій, які мають розділити певні ресурси й цінності на певний час. Зокрема, у роботі «Теорія політичного компромісу» американські вчені А. Діксіт, Г. Гросман та Ф. Гал [9] вказують, що кожен з періодів перебування партії при владі вона має певну владу для розподілу цінностей і повноважень. Американські автори стверджують, що деякі компроміси в політиці виникають поза межами конституційних обмежень. Також деякі законодавчі правила, якими гарантують захист прав меншин, наприклад, правила припинення обговорень в сенаті США. Але ці процедури, які ухвалені законодавчими органами, не відображені в конституціях. Питання, яким чином запобіжники в межах системи протидіють і яким чином вони є успішними в досягненні мети захисту меншин, є питанням дослідження.

Американський дослідник А. Даунс [8] запропонував одне з обґрунтувань політики стабільності. Якщо індивіди змагаються за владу, то їх політичні платформи мають тенденцію до збігу. Ця тенденція найбільш поширена в умовах демократії, де змагання є регулярним і прозорим. Кандидати і партії, які борються за владу, оголошують свої наміри втілювати політику, що відповідає запитам громадськості. Але навіть у цьому випадку, згідно з Д. Вітманом [11], їх ідеологічні платформи будуть трансформуватися відповідно до напрямку середнього виборця.

А. Алесіна [4] зазначив, що пояснення політичної стабільності може бути правильним, якщо політичні актори мають можливість реалізувати свої дії. Іншими словами, лідери мають можливість не здійснювати їх політику в тому випадку, якщо певні політичні змагання вирішені. Виборці можуть підтримувати тих чи інших політичних лідерів лише тому, якщо вони дотримуються своїх обіцянок. А. Алесіна стверджує, що партії, які довго існують, залучені до взаємовідносин одна з одною і це дає інше обґрунтування стабільності. Такі ситуації можуть виникати також у недемократичних країнах, якщо індивіди і групи змагаються за владу досить довгий період. Кожна правляча партія має намагатися виправдати свої дії, якщо вона не може довіряти своїм послідовникам. Основним питанням є, на думку американських політологів [5], чи зможе така взаємодія і співпраця розглядатися як чинник рівноваги у політичній грі.

Передумови кооперативної поведінки правлячих груп є очевидними. Вказані групи мають розуміти, що їх влада може дійти кінця. Вони повинні бути терплячими, оскільки майбутні переваги можуть реалізувати проміжні домовленості і вони повинні передбачати можливість нової боротьби за владу, якщо вони її втратять. Без цієї передумови вони не можуть раціонально очікувати від своїх послідовників повернення певних переваг, коли час доходить до кінця владного періоду.

Екзогенний і стохастичний за своєю природою процес розподілу повноважень і ресурсів внаслідок компромісів призводить до еволюції влади. Таким чином, вчені визначають певну сукупність станів та елементів, пов'язаних з різними рівнями політичної могутності або популярності, під час яких партії мають можливість приймати політичні рішення в умовах громадянського миру і суспільної злагоди.

У роботі А. Алесіни [4] стабільний зв'язок між платформами двох партій пов'язується з можливостями їх перемоги на виборах. Іншими словами, не існує становища, яке б відображало варіативність відносин між партіями і шанс партії перебувати при владі в кожному з періодів не має відношення до того, чи була при владі раніше. В іншій моделі політичне середовище залучається до компромісів за схемою стохастичного процесу.

Більше того, стверджують американські вчені, можливою є велика кількість проміжних положень у процесі досягнення компромісу, які можуть мати різний вплив на наступні події. Це дає можливість розглянути цікаву політичну динаміку, яка досліджується вченими. Вони досліджують, яким чином досягається компроміс, відповідно до політичної підтримки партій.

Американські дослідники Д. Бюрдо і Д. Лі у роботі «Політика як мистецтво обмежених компромісів» [5] наводять думку економіста Дональда Вітмана [11],

який зазначає, що справою політика є утворення коаліцій та пошук прийнятних компромісів. Політичний філософ Дж. Ельштайн [9] стверджує, що компроміс на політична діяльність завжди є пригодою, єдиним шляхом здійснення демократичної політики.

Згідно з Мітчеллом і Сіменсом [10], політичний успіх для депутатів Конгресу США вимагає від цих посадовців дуже частого компромісу. Перевибори до палати представників від штату Луїзіана вимагають, наприклад, щоб вони допомагали збільшити доходи американських виробників цукру. Тому конгресмени мають погоджуватися на домовленості з урядом, оскільки уряд встановлює квоти на імпорту цукру. Але оскільки лише невелика кількість інших депутатів американського парламенту мають підтримку виробників цукру, представники Луїзіани отримують більшість у межах законодавчих актів з захисту виробників цукру, лише пропонуючи деякі інші цінності для представників з інших регіонів. Наприклад, це підтримка урядових програм, якої потребують депутати палати представників промислових регіонів. «Якщо ви хочете проголосувати за мої законодавчі рішення щодо захисту виробників цукру, я проголосую за урядові субсидії для поліпшення транспортної інфраструктури в містах», – стверджують науковці [11]. Наприклад, стверджують американські політологи, восени 1990 року Джордж Буш був змушений поступитися своїм ідеологічним принципом не впроваджувати нові податки в межах компромісу з демократами у Конгресі.

Американські вчені Д. Бренен і Л. Ломаскі [6] вважають той факт, що жоден виборець не очікує дати вирішальний голос на виборах, означає, що він не має жодних матеріальних підстав голосувати ідеологічно навіть тоді, коли ідеологічне голосування суперечить його матеріальним інтересам.

Поширеною, згідно з американськими дослідженнями, є практика відстоювання виборцями ідеологічних переконань, які відрізняються від їх вузьких матеріальних інтересів. Це підтверджується наступним твердженням Д. Бюрдо і Д. Лі: «той факт, що мільйони людей регулярно голосують на загальнонаціональних виборах, доводить, що ці виборці мотивовані більше ніж вузькими матеріальними міркуваннями. Якщо кожен з виборців може бути зацікавлений лише у максимізації свого матеріального достатку, лише невелика кількість людей буде голосувати. Лише один факт того, що вони беруть участь у виборах, в яких вірогідність впливу на конкретні рішення є практично нульовою, є актом ідеологічних зобов'язань, які не можна зрозуміти лише як забезпечення зростання матеріального добробуту» [5].

Американські вчені порівнюють політичний компроміс з компромісом у межах ринкової економіки. Децентралізовані ринки досягають більш істотних і глибоких компромісів, ніж тих, які досягають у межах політичного прийняття рішень. Згідно з Крю і Твайтом [7], політики не йдуть на компроміс не лише через те, що виборці голосують переважно ідеологічно, але й через те, що вони штучно обмежують кількість партій, які домовляються. Тому партії, які виключені з процесу переговорів, не мають можливості представити свої інтереси на противагу інтересам, які вже залучені до процесу переговорів.

Висновки. Таким чином, політичний компроміс є технологією досягнення політичної стабільності. Поряд з конфліктними сценаріями політичних взаємодій він є рівноправним різновидом політичної діяльності. У сучасній науковій літературі акцентується увага на політичному консенсусі як типі мислення політичної еліти і основних політичних сил. Цей спосіб означає перелік варіантів дій політичних суб'єктів у гострих ситуаціях і можливість їх піти на розв'язання конфлікту або на його поглиблення. Крім того, політична культура компромісу є важливою передумовою для суспільства демократії. Разом з тим, політологічні дослідження, підкреслюючи фундаментальний характер політичного компромісу для розвитку демократії, не дають відповіді на питання про конкретні засоби і передумови його забезпечення. Тому перспективним напрямком дослідження політичного компромісу є встановлення засад його консенсусного нормативного обґрунтування. Саме норми політичної поведінки визначають можливість або безперспективність довготривалого компромісу. Саме

правові документи, які зобов'язують сторони конфлікту до певної поведінки, дають шанс на мирне розв'язання протиріч. Однак відсутність моральних важелів та ціннісного підґрунтя дотримання зобов'язань руйнує налагоджений компроміс, робить його тимчасовим.

Вирішальне значення у системі нормативних обґрунтувань політичного компромісу мають загальнолюдські цінності, які заперечують застосування насильства, а також порушення прав і свобод людини. Європейська традиція досягнення політичного компромісу розробила низку процедур досягнення згоди, якими є політичні консультації, форуми, «круглі столи». Участь у цих процедурах політичних сил ґрунтується на своєрідному розумінні політичної ситуації і своїх можливостей, які спираються на базових засадах політичної культури.

Ситуація в країнах Центрально-Східної Європи в кінці 80-х, на початку 90-х років XX століття засвідчила, що докорінні суспільні трансформації можуть ґрунтуватися на широкому діалозі і взаємоповазі в межах узгодження інтересів. У країнах СНД ситуація стала більш складною, оскільки брак політичного досвіду не дав змогу компромісним засадам переважати в політичному процесі. Тим часом, позитивний досвід іноземних держав є основним джерелом тиску на країни, в яких здійснюється демократичний транзит. Приклад України засвідчив, що провідні політичні сили можуть підтримувати політичний діалог і закріплювати свої позиції в межах домовленостей, як це мало місце в період проголошення незалежності України, досягнення конституційної угоди 1995 року.

Стратегії нормативного обґрунтування політичного компромісу можуть бути різновекторними і спиратися на правові прецеденти, перехідні положення, документи тимчасових урядів. Ці обґрунтування не забезпечують тривалого спокою і громадянської злагоди. Проте вони знімають напругу і протистояння.

Бібліографічні посилання

1. **Манойло Н. Г.** Світоглядно-мотиваційна визначеність правосвідомості: соціально-філософський дискурс: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Н. Г. Манойло; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 16 с.
2. **Тихоміров С. І.** Досвід пострадянського політичного розвитку: аналіз і синтез: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / С. І. Тихоміров; Одес. держ. юрид. акад. – О., 2000. – 16 с.
3. **Усатий Г. О.** Компроміс як засіб вирішення кримінально-правового конфлікту: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Г. О. Усатий; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 1999. – 17 с.
4. **Alesina A.** Credibility and policy convergence in a two-party system with rational voters / A. Alesina // American Economic review. – 1978. – P. 796–805.
5. **Boudreaux D. J.** Politics as the Art of Confined Compromise / D. J. Boudreaux, D. R. Lee // Cato Journal, Winter 1997. – Vol. 16, No. 3. – P. 45–49.
6. **Brennan G.** Democracy and Decision: The Pure Theory of Electoral Preference / G. Brennan, L. Lomasky. – NY.: Cambridge University Press, 1993. – 486 p.
7. **Crew M. A.** On the Efficiency of Law: A Public Choice Perspective / M. A. Crew, C. Twight // Public Choice. – 1990. – № 66. – P. 15–36.
8. **Downs A.** An Economic Theory of Democracy / A. Downs. – NY.: Harper Row, 1957. – 346 p.
9. **Gul F.** A Theory of Political Compromise / F. Gul, A. Dixit, G. Grossman // Journal of Political Economy. – June 2000. – P. 108–112.
10. **Mitchell W. C.** Beyond Politics: Markets, Welfare, and the Failure of Bureaucracy / W. C. Mitchell, R. T. Simmons. – Boulder, Colo: Westview Press, 1994. – 268 p.
11. **Wittman D.** Candidate motivation: A Synthesis of Alternatives / D. Wittman // American Political Science Review 1977. – P. 142–157.

Надійшла до редколегії 24.02.2012 р.